

„Пісня, що народ заколосила...”
(образ *пісні* у мовотворчості А. Малишка)

В українській поезії має своє неповторне звучання мова Андрія Малишка. Його творчість припадає на другу половину 30-х років ХХ століття, але повний її розквіт настає в роки Другої світової війни і після неї. Під час війни Малишко пише прекрасний вірш, сповнений любові до вітчизни - “Україно моя”. Пізніше, після замислення поета над минулим свого народу, над своїм корінням, з’являються й назви віршів: “Розум”, “Медитація”, “Дума”, “Пам’ять”, а також пісні: “Ми підем, де трави похилі...”, “Київський вальс”, “Білі каштани”, “Цвітуть осінні тихі небеса” і знаменита “Пісня про рушник”.

Аналізуючи мовотворчість Андрія Малишка з погляду використання семантики таких ключових слів, як *мова, слово, думка, пісня*, зауважуємо, що в його поетичному словнику ці лексеми займають помітне місце і щодо частоти вживання, і щодо значеннєвих відтінків, з якими ці лексеми використовуються.

Розвиваючи традиційні мотиви, звертаючись до традиційного поетичного словника, Андрій Малишко водночас переосмислює усталені, звичні для поезії слова-поняття. Серед лексико-семантичних центрів, які визначають індивідуальні особливості поетичного стилю Малишка, варто виділити концепт *пісня*. Не випадково багато своїх творів він називає піснями, а назва циклу “Пісня яворів” вказує ще й на глибокі фольклорні основи його мовної творчості, на її поліфонічність, багатобарвність.

Для поетичних текстів А. Малишка, характерним є розгортання слова *пісня* в епітетні, метафоричні, парафрастичні структури а також семантична тотожність його з лексемами *слово, мова, думка*. На цю тотожність вказує характерна сполучуваність іменника *пісня* з прикметниками, дієсловами, присубстантивними поширювачами (генетивні метафори). Взаємозамінність слів названого поетично-контекстуального синонімічного ряду зумовлюється

конкретним текстом і мовною віршовою практикою поета, коли одне слово-поняття непомітно, “м’яко” переходить в інше і не викликає враження незвичного метафоричного вислову.

Безпосередньо пов’язана із лексемою *слово* назва *поет* (як і *поезія*), але в загальнономовному словнику відбито і його усталений зв’язок з іменником *пісня*. Поетичний контекст Андрія Малишка реалізує семантичне поєднання слів *пісня* і *поет*: “Сиділа мати, ніби груша дика, / У сивому цвітінні, поруч з нею / *Поет* Максим і зіркоокий Вишня, / Окутані *піснями* і привітом, / Де чарочка, цибуля й чорний хліб.” (“Сиділа мати, ніби груша дика...”).

На контекстуальні значення лексеми *пісня* впливає розташування семантично близьких слів у тексті. Так, поетичний контекст Малишка реалізує семантичне поєднання слів *пісня* і *слово*, *пісня* і *думка*, пор.:

Біліє там будиночок між трав,
Шумний, привітний, не якась обитель,
В ній друг мій любий здавна проживав,
Мудрець – у *слові*, у *піснях* – учитель. (“Вогник”);
Отак мені б упасти в інші дні
З цими *словами* на устах гарячих,
Бо в них колиска,
Й материнський зір,
І наша *пісня*, і тая п’ядь землі,.. (“Як перший танк, в важкій температурі...”);
І сміх, і *пісня*, й *думка* незатаєна
Жила, цвіла, як червіньковий діл,
І Катерина рідна Миколаївна
Садила нас, як голубів, за стіл,.. (“Вогник”).

Розгортання поетичного тексту відбувається завдяки чергуванню семантично тотожних слів, що утворюють поетичну парадигму *пісня* – *слово* – *думка*. Синкретичний образ натхненного, талановитого слова, поезії передбачає семантичну взаємодію компонентів згаданої парадигми.

“Музична” сема реалізується у поетичних контекстах Андрія Малишка, ілюструючи значення лексеми *пісня* – “мелодійні звуки пташиного співу”, наприклад:

“Синтези. Тези. Формули стислі. / Цереброквантинфікатори в мислі / Тр. Пр. Гр. Мж! / Тр. Пр. Гр. Мж! – аббревіатури, / Мов солов’їні пісні з натури” (“Антитеза”).

Різноплановим є образ “стокольорової мудрої пісні”:

Одкрий свою мудру *пісню*, *стокольорову* в палітрі,

Клечанку і колисанку, заплетену в синім вітрі... (“Одкрий свої сизі крила”),

або “вродливої пісні”: Вродлива *пісня* розсипає бризки,

Гойдає неба голубі колиски. (“Родовід”).

Пісня, слово, дума, думка фактично утворюють неподільну семантичну єдність, що реалізується в різних варіантних синтаксичних конструкціях.

Доказом контекстуальної синонімічності, варіативності згаданих лексем є їхня сполучуваність з іншими словами. Показова також функція та місце в тропеїчній системі поетичного тексту.

Простежмо сполучуваність лексики *пісня* з прикметниковими означеннями, тобто функціонування епітетних словосполучень, в яких епітет має позитивний емоційно-оцінний зміст, негативний емоційно-оцінний зміст, або передає нейтральну, найзагальнішу семантику.

До епітетів із позитивним емоційно-оцінним змістом належать, наприклад:

- *мудра пісня, стокольорова пісня, справжня пісня, пісня колискова, вродлива пісня, легка пісня.*

Епітети з негативним емоційно-оцінним змістом, наприклад:

- *забута пісня.*

Поряд із значною групою епітетів, що передають чітко окреслену позитивну або негативну оцінку, в поетичних творах Андрія Малишка спостерігаємо також епітетні означення більш загальної, нейтральної семантики, наприклад:

- *давня пісня, проста пісня, наша пісня, тиха пісня, глибока пісня, захрипла пісня..*

- *солов'їні пісні, твої пісні, Довженкови пісні.*

Серед цих епітетних лексем переважають присвійні займенники. Останні містять у своїй семантиці компонент суб'єктивного, особистісного ставлення.

В поетичних текстах Андрія Малишка переважають епітети із позитивним емоційно-оцінним змістом, а також епітетні означення більш загальної, нейтральної семантики. Між епітетними означеннями встановлюються синонімічні відношення. Вони характерні для епітетів, об'єднаних:

а) семою “мудрість”, наприклад:

мудра пісня, давня пісня;

б) семою “пташиний спів”, наприклад:

солов'їні пісні, стокольорова пісня.

Серед тропів із ключовим словом *пісня* розрізняємо субстантивні словосполучення, напр.: *пісень жаркий потік, епос пісні, пісень премудро гожий сад, з піснею під тучі.*

Що стосується метафоричних конструкцій з опорним словом *пісня*, то вони досить різноманітні як у семантичному, так і в структурному плані.

Розрізняємо два типи метафор:

1) конструкції, в яких *пісня* виконує функцію суб'єкта дії (суб'єкт активний), наприклад:

Навіть в муках є надії сила, / Навіть в смутку – б'ється щастя птах, / Пісня, що народ заколосила, / Вироста в симфонію звияг. (“День старий заглож, як темна пуща”); Про літа, що, мов коні, / промчалит-протопали, / Тільки пісня в безсонні / шепочеться в листі,..(“Затишає робота поволі, поволі...”); І ти, напружений, як учень над абеткою, / Шукаєш все, що міг, і те, чого не зміг, / І все, що ти співав, здається лиш чернеткою, / А пісня справжня десь шукає твій поріг. (“Питатиму доріг у роздумі й неспокою...”); Сіються пісні з руки / Не надумані, / Сіються Залізники, / Гонти з Умані. (“Кобзарик”); Снується вечором легка, / Глибока й тиха, як ріка, / Забута

пісня за пороном: / “Звезда полей на отчим домом / І матери рука...” (“Прометей”);

2) конструкції, в яких *пісня* виступає об’єктом дії, тобто виконує пасивну функцію, наприклад:

І на два серця нам стане зелено, / Де хліба й солі скупий едем, / Ще й давню пісню, в медах захмелену, / На підголосочках поведем. (“Візьму я ніжності скатертиночку...”); Пісню покотив, / Сам зайшов мотив, Як вітер. (“Вершник”).

Відзначимо, що в поетичних текстах Андрія Малишка конструкції, в яких *пісня* виступає суб’єктом дії, тобто виконує активну функцію, більше, ніж конструкції, в яких *пісня* виконує функцію об’єкта дії (об’єкт пасивний).

У дієслівних словосполученнях із ключовим словом *пісня* функціонують дієслова, між якими встановлюються синонімічні відношення. Це, зокрема, синонімічний дієслівний ряд: *злетіла, забриніла, забила, кликала* (пісня). Значення цих дієслів пов’язане з семантичним полем “птахи”, пор.:

Захрипла *пісня*, що, подібна *птахи*,
Солдатську кликала любов
Біля плечей нового злету й змаху
Ще не довершених будов. (“Інваліди”);
А в тої *пісні* скільки діла:
Злетіла з білого *крила*,
Забила птахом, забриніла,

На трьох роменах зацвіла. (“А в тої пісні скільки діла...”).

В останньому наведеному прикладі належність дієслів до семантичного поля “птахи” підтверджується сполучуваністю з іменником *крило*.

В індивідуальному словнику Андрія Малишка лексемі *пісня* належить чільне місце. У традиційному поетичному словнику української мови вона має усталені зв’язки із лексемами *слово, думка, мова*. Синкретизм цих словесних образів зумовлює “розмитість” меж їх семантичної структури.

Виразальні можливості художнього слова безмежні. Такі ключові лексеми, як *мова, слово, думка, пісня* в поезії А. Малишка є лише часточкою цього безмежжя. Вони розкривають можливості поетичної мови і зокрема індивідуального стилю у створенні нових словесних образів.

Андрій Малишко – співець природи, співець рідної землі. Його поезії пронизані мотивами єднання з народною творчістю, звертаючись до якої, поет збагачував сучасну поетичну мову.